

tie van de reactie van de tegenpartij stappen naar mekaar zetten. Het parket zal geen toezeggingen doen voor het de informatie van de spijtoptant heeft gehoord en nagetrokken. Maar anders dan bijvoorbeeld in de V.S., voorzien de voorstellen in dit boek in niets over het gebruik van door de kandidaat-spijtoptant verstrekte informatie in gevallen waar de 'deal' uiteindelijk is afgesprongen. Anders dan advocaten, kunnen parketmagistraten immers niet via 'vertrouwelijke briefwisseling' onderhandelen.

Op een belangrijk punt bieden de auteurs wel ondubbelzinnig weerwerk tegen de verzuchtingen vanuit de opsporingswereld en de parlementaire oppositie: anonieme spijtoptanten kunnen niet (p. 108).

Het boek sluit af met een kort luikje over internationale samenwerking dat internationale initiatieven opsomt die aantonen dat ons land in een trend meedrijft. Het voegt weinig spectaculairs toe, behalve dan een pleidooi voor een meer verregaande *ne bis in idem*, dat zich ook zou moeten uitstrekken over 'definitieve afhandeling' zonder definitieve rechterlijke beslissing. Het Europees Hof van Justitie beraadt zich op dit moment in de zaken BRÜGGE en GÖZTÜRK over de vraag of het Schengenverdrag nu al geen dergelijke *ne bis in idem*-regel bevat en de Advocaat-generaal vindt alvast van wel.

Samenvattend gaat het dus om een leuk, maar iets te oppervlakkig boekje, zeker wanneer men het legt naast andere rechtsvergelijkende werken, zoals BEIJERS *Bedreigde getuigen in het strafproces* uit 1997 of MEHRENS *Die Kronzeugenregelung als Instrument zur Bekämpfung der organisierter Kriminalität. Ein Beitrag zur deutsch-italienischen Strafrechtsvergleichung* uit 2001. In eigen land ligt de doctorale studie van BEERNAERT, *Repentis et collaborateurs de justice dans le système pénal, analyse comparée et critique*, nu in de rekken. Hopelijk wordt ze ook gelezen door de drukbezette beleidsmensen. Iedereen heeft er baat bij dat een debat over spijtoptanten op een stevige basis van rechtsvergelijkende voorkennis steunt, eerder dan dat men zou overgaan tot het gebruikelijke nattevingerwerk. Wat oriëntering betreft deed dit boekje meer dan het loutere natlikken van de wetgevende vinger, maar een GPS-systeem is het nu ook niet bepaald.

Frank VERBRUGGEN

K. VAN ALERT, *Bedrijfsspiegatione*, Gent, Universiteit Gent, 2001, 133 p.

Het boek van KATRIEN VAN ALERT getiteld *Bedrijfsspiegatione* is de publicatie van de licentiaatsverhandeling die zij indiende aan de Universiteit Gent voor het behalen van het diploma van licentiaat in de criminologische wetenschappen. Zij kreeg voor deze verhandeling de prijs van het 'Beste proefschrift in de Criminologische Wetenschappen 1999-2000'. De auteur tracht aan de hand van drie hoofdstukken een betoog op te bouwen dat de lezer op de vervagende grenzen tussen het publieke en private domein wil wijzen. VAN ALERT doet dit aan de hand van het fenomeen bedrijfsspiegatione en haar variant in de publieke sector, economische spionage.

VAN ALERT bouwt haar hele betoog op de veronderstelling dat het bedrijfsleven, onder druk van de steeds toenemende globalisering, gekenmerkt wordt

door een verscherpte concurrentiestrijd. Het is deze concurrentiestrijd die bedrijven dwingt tot het inwinnen van informatie. Volgens VAN ALBERT is het verwerven van informatie immers niet alleen een essentiële levensvoorwaarde voor bedrijven, maar het is bovendien het enige middel waarmee bedrijven zich in tijden van globalisering van elkaar nog kunnen onderscheiden. Willen bedrijven een concurrentiële en dominante plaats op de markt behouden/innemen, zijn zij bijgevolg genooddaakt om geïnformeerd te zijn over elkaars bezigheden en knowhow, ook al betekent dit dat zij voor het verwerven ervan illegale methoden moeten gebruiken. Met andere woorden, het betoog van VAN ALBERT draait rond de veronderstelling dat het streven naar strategische voordelen gelijk moet worden gesteld met het streven naar data en informatie.

Daarnaast betoogt VAN ALBERT dat men deze praktijk eveneens bij de overheid kan terugvinden. Onder meer door de val van de Berlijnse muur (en dus het wegvallen van een directe ideologische vijand, maar ook het opduiken van nieuwe economische (tegen)spelers) zijn de inlichtingendiensten zich gaan bezighouden met het inwinnen van financieel-economische informatie over buitenlandse bedrijven waardoor zij het veiligstellen van de economische veiligheid van de staat als belangrijkste taak zijn gaan beschouwen. Bijgevolg zijn de belangen van de private en de publieke actoren door elkaar beginnen te vloeien en is elke duidelijkheid zoek geraakt. Toch stelt VAN ALBERT dat de doelstellingen van de inlichtingendiensten fundamenteel verschillend zijn van deze van de private sector. Bedrijven zouden zich toeleggen op het verzamelen van strategische informatie uit eigenbelang, waarbij hoofdzakelijk naar grotere winsten wordt gestreefd. Volgens de auteur opereren bedrijven daarom op het mesoniveau. De overheid daarentegen bevindt zich, aldus de auteur, op een ander niveau (het macroniveau) waar hogere belangen worden gediend (zoals de nationale veiligheid). De opdrachten van de nationale inlichtingendiensten zijn daarom gerelateerd aan deze hogere belangen. Dit wil zeggen dat de financieel-economische informatie over buitenlandse bedrijven die door de inlichtingendiensten wordt verzameld principieel ter ondersteuning dient van het nationale beleid. Hoewel de auteur vragen stelt als wat precies nationale economische belangen zijn, en wat nationale bedrijven zijn, gaat VAN ALBERT nooit echt op deze vragen in.

In het tweede hoofdstuk bespreekt VAN ALBERT enkele mogelijke preventieve middelen om het fenomeen bedrijfsspionage/economische spionage aan te pakken. Zij gaat dieper in op de problematiek van de private veiligheidsindustrie en somt de mogelijkheden op die zij hebben om te beletten dat belangrijke informatie toegankelijk wordt voor de concurrent. Ook de preventieve rol die publieke inlichtingendiensten kunnen spelen, wordt behandeld. Ten slotte besteedt VAN ALBERT aandacht aan de samenwerkingsverbanden die er zijn tussen bedrijven en overheden, en bedrijven onderling, en betoogt dat het aangaan van samenwerkingsverbanden een belangrijke preventieve werking met zich brengt.

In het laatste hoofdstuk bespreekt VAN ALBERT de wettelijke mogelijkheden waarmee het fenomeen bedrijfsspionage/economische spionage op repressieve wijze kan worden aangepakt. VAN ALBERT komt tot de conclusie dat de verschillende wetgevingen reeds voldoende zijn uitgewerkt om het probleem adequaat aan te pakken en dat er vooralsnog geen verdere wetgevende inspanningen moe-

ten worden geleverd. Wel merkt VAN ALERT op dat onder druk van de toenevende globalisering een internationale aanpak vereist is.

Zoals PAUL PONSAERS in het voorwoord van dit boek reeds opmerkt, stelt VAN ALERT enkele belangrijke vragen. De bezorgdheid van VAN ALERT bijvoorbeeld voor de wijze waarop bedrijven in hun strijd tegen bedrijfsspionage sollicitanten laten screenen, is er slechts één van. En het is dan ook niet in deze materie dat het boek van VAN ALERT teleurstelt. Zolang VAN ALERT data en informatie aanbrengt waarmee zij probeert aan te geven welke methoden aangewend worden om informatie te verwerven, en welke definities over ‘bedrijfsspionage’ en ‘economische spionage’ precies kunnen worden gehanteerd, gaat alles goed. Wanneer echter VAN ALERT deze data en informatie tracht te duiden – met andere woorden wanneer zij haar verzamelde gegevens in een raamwerk onderbrengt – wordt haar betoog opmerkelijk minder interessant.

VAN ALERT gebruikt immers een klassiek (dat is, statisch) raamwerk om deze informatie te duiden. Dit wil zeggen dat VAN ALERT de nadruk legt op concurrentie die door middel van strategische voordelen wordt uitgeoefend, en waarbij een bedrijf naar dominantie streeft. Meermaals beweert VAN ALERT dat de concurrentie tussen bedrijven harder en meedogenlozer is geworden, en dat in hun streven naar winst en dominantie allerlei ethische normen overboord zijn gegooid. Nergens echter maakt auteur deze beweringen hard. In de managementliteratuur heeft men reeds lang de beperkingen van dit raamwerk ingezien, en concentreert men zich nu op het begrijpen van samenwerkingsverbanden en allianties. Immers, door de toenemende globalisering is elk bedrijf, wil zij het hoofd boven water kunnen houden, reeds verplicht om samen te werken. Een tendens die we eveneens terugvinden in het functioneren van criminele organisaties, waar ook allerlei samenwerkingsverbanden worden waargenomen. In tegenstelling tot VAN ALERT, beweert men dus dat samenwerking geen remedie is tegen de harde concurrentie, maar dat concurrentie, onder invloed van samenwerkingsverbanden en allianties, andere vormen is beginnen aannemen. Samenwerken zal dus het spioneren *op zich* niet doen afnemen. Het legt echter wel de nadruk op de reputatie die bedrijven hebben (ook inzake spionage) en de impact die deze kan hebben op eventuele samenwerkingsverbanden met andere bedrijven en overheden.

Helaas gebruikt VAN ALERT deze invalshoek niet om het fenomeen bedrijfsspionage te onderzoeken. Nochtans ligt dit perspectief voor de hand: globalisering (en dus samenwerking) laat zich immers kenmerken door dynamisme. Bedrijven (maar ook overheden; bijgevolg opereren zij binnen éénzelfde niveau, en niet – zoals VAN ALERT beweert – op een meso- en een macroniveau) concurreren volgens deze dynamische opvatting met elkaar door steeds met nieuwe dingen te komen. In dit dynamische perspectief staat het tijdelijke centraal. Elk bedrijf dat met iets nieuws komt, zal tijdelijk een monopolie op dat nieuwe hebben en dus tijdelijk winst (kunnen) maken. De vaardigheden en informatie die bedrijven hebben verworven zijn tijdelijk van belang. Dit wil zeggen dat juist door het dynamische karakter van concurrentie bedrijven (en overheden) hun eigen markten creëren. Dynamische concurrentie betekent ook dat er imitatoren zijn die nieuwe concepten van innovators nabootsen, al dan niet gebaseerd op illegaal verworven informatie. Daarnaast zullen er andere ondernemers zijn die weer met geheel nieuwe concepten op de markt komen. Kortom, informatie ver-

andert snel; en wil een onderneming overleven, dan moet zij flexibel zijn. Dit vereist uiteraard dat elke organisatie voortdurend bezig is met het opbouwen van nieuwe vaardigheden, waarbij het verzamelen van informatie slechts één aspect is en niet noodzakelijk het meest belangrijke en betrouwbare.

Dit perspectief – dat samenwerking ziet als een geïntegreerd aspect van concurrentie – lijkt mij veel interessanter om het fenomeen bedrijfsspionage/economische spionage te onderzoeken. Het sluit bovendien nauwer aan bij de naakte gegevens die allerlei empirische onderzoeken ons aanbieden. Bovendien brengt dit dynamische perspectief het fenomeen bedrijfsspionage terug tot meer bescheiden proporties, omdat het erop wijst dat informatie slechts één van de vele aspecten is die van belang zijn voor het voortbestaan en de marktpositie van bedrijven (en overheden). De wetenschappelijke onwetendheid over het belang en de schade van het fenomeen, maar ook de behoefte van bedrijven om een soort private justitie te hanteren, wordt mijns inziens door dit dynamische perspectief eveneens beter begrepen.

In plaats daarvan houdt VAN ALBERT vast aan het klassieke raamwerk, waarin concurrentie gedacht wordt als het streven naar dominantie, en waarbij informatie wordt afgeschermd of juist gebruikt om een strategisch voordeel te bekomen. Bedrijven worden met andere woorden als statisch gedacht en VAN ALBERT gaat ervan uit dat bestaande bedrijven elkaar met bestaande producten beconcurreren op bestaande markten. Hierdoor wekt het boek van VAN ALBERT de indruk dat het begin de jaren '70 geschreven is, de periode waarin dit klassieke raamwerk populair was. Op p. 47 maakt VAN ALBERT zelfs gebruik van een tabel uit een artikel van WALL uit 1974, die de factoren opsomt voor industriële spionage en waaruit blijkt dat hardere concurrentie de belangrijkste verklarende factor is voor het gebruik van spionage. Ook het feit dat VAN ALBERT bedrijven op het meso-niveau situeert en de overheid op het macroniveau getuigt van een achterhaald perspectief waarin gesteld werd dat de staat de markt kon bepalen. Dit klassieke raamwerk is een perspectief dat het ontstaan van vernieuwing niet kan verklaren. Alleen al daarom is het voor wetenschappelijk onderzoek weinig geschikt. Bovendien neemt VAN ALBERT aan dat actoren in de bedrijfswereld rollen te spelen en/of te vervullen hebben. Maar spionage wil juist zeggen dat ze transgresseren uit die rollen en op zoek gaan naar nieuwe rollen.

Een andere empirische vaststelling die VAN ALBERT wel één enkele keer vermeldt, maar niet gebruikt om bedrijfs- en economische spionage te duiden is het wisselende personeelsbestand waarmee zoveel bedrijven, maar ook inlichtingendiensten, te kampen hebben. Dit wisselende personeelsbestand (*c.q.* nationaliteit, aandeelhouders en dergelijke meer) is het equivalent van *ad-hoc*organisaties, en biedt een uitstekend argument om de vragen over de identiteit van nationale bedrijven en nationale belangen aan te pakken. Echter, nergens onderneemt VAN ALBERT dergelijke poging. Hierdoor worden belangrijke vragen niet gesteld.

Het is hier uiteraard niet de plaats om zelf een betoog over het fenomeen op te zetten, laat staan te argumenteren. Maar dat is precies wat het boek van VAN ALBERT doet: het nodigt uit om te reageren. In dat opzicht is in elk geval tegemoetgekomen aan de doelstellingen van de onderzoeksgroep Criminologie en Rechtssociologie van de Universiteit Gent die het boek heeft gepubliceerd. Zoals PAUL PONSAERS het uitdrukt: “met de publicatie van dit proefschrift (...) wil

de onderzoeksgroep (...) een bijdrage leveren aan het criminologisch debat inzake de verhouding tussen het private en publieke domein.”

Als licentiaatsverhandeling is het boek van VAN ALBERT verdienstelijk te noemen. Als wetenschappelijk werk schiet het echter tekort. Dit belet mij niet om het boek aan te raden aan al wie op korte tijd snel geïnformeerd wil worden over enkele van de methoden die door bedrijven en inlichtingendiensten worden gebruikt om aan spionage te doen. Wie echter op zoek is naar een boeiend, hedendaags betoog dat gebruikmaakt van heldere en scherpzinnige analyses, zal teleurgesteld zijn.

Patrick VAN CALSTER

T. VANDER BEKEN en T. CARION, o.l.v. B. DE RUYVER, *Een geïntegreerd anti-corruptiebeleid voor België, Antwerpen, Maklu, 2001, 131 p.*

Het boek betreft de weergave van studie uitgevoerd door de onderzoeksgroep ‘drugbeleid, strafrechtelijk beleid, internationale criminaliteit’ van de Universiteit Gent in opdracht van de Minister van Justitie.

De studie omvat twee luiken. Het eerste luik bevat een studie van het fenomeen corruptie en een daarmee samenhangend abstract overzicht van mogelijke anti-corruptiestrategieën en hun respectieve merites. In het tweede luik wordt de rol van de actoren in het anti-corruptiebeleid onder de loupe genomen.

Het boek begint met een studie van het fenomeen corruptie, waarbij behalve een omschrijving van het boek ook naar de oorzaken van het begrip wordt gezocht. Vervolgens worden verschillende mogelijke anti-corruptiestrategieën in kaart gebracht, zowel op preventief als op repressief vlak.

In het tweede deel van het boek komen dan de actoren van het anti-corruptiebeleid aan bod. De auteurs bespreken eerst een aantal buitenlandse voorbeelden (Hong Kong, New York, New South Wales, Frankrijk en het V.K.) vooraleer ze tot de Belgische context komen. Ook de UCLAF, het Europees fraudebureau, passeert de revue.

Wat België betreft wordt eerst een overzicht gegeven van het ontstaan, de werking, en de kritiek daarop, van het inmiddels ter ziele gegane Hoog Comité van Toezicht. Daarna komen de Centrale Dienst voor de Bestrijding van de Corruptie en de Dienst voor Overheidsopdrachten en Subsidies aan bod. Het is enigszins spijtig dat het overzicht hier beperkt blijft tot het federale niveau – waarvoor de verklaring wellicht bij de opdrachtgever van de studie moet gezocht worden – en het Vlaamse niveau volledig buiten beschouwing laat.

Behalve deze centrale anti-corruptiediensten, d.w.z. diensten die opgericht zijn met het doel corruptie te bestrijden, komen ook een aantal departementale diensten aan bod, verantwoordelijk voor de externe en interne anti-corruptiecontrole. Wat de politie betreft gaat het om het Vast Comité van Toezicht op de Politiediensten (externe controle) en de tuchtoverheden van de inmiddels samengevoegde politiediensten (interne controle). Voor de justitiële organen, wordt de rol van de Hoge Raad voor de Justitie (externe controle) en die van de korps-overheden (interne controle) in de verf gezet.